

Urbanek, Bożena

Światowy Kongres Historii Nauki w RFN

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 35/1, 135-137

1990

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

wydają się możliwe do pominięcia w granicach dopuszczalnego błędu. Ten punkt widzenia przyjmowany jest szczególnie w badaniach dziejów wąskich dyscyplin naukowych. Przedmiotem poznania są wówczas zdarzenia właściwe dla danej dyscypliny, występujące w określonym jej stanie i wywierające wpływ na tempo i charakter rozwoju. Innymi słowy, przedmiotem historii nauki jest to przede wszystkim, co wynika wprost z jej dokonań w przeszłości w sferze meritum, metod badawczych, sposobów wyjaśniania zjawisk oraz praktycznych zastosowań wyników teoretycznych. Głównym celem staje się historyczne ukazanie drogi wiodącej do formułowania twierdzeń naukowych. Z racji tego celu historia danej dyscypliny może być traktowana jako część składowa tej dyscypliny. Być może jest to powód, dla którego ten sposób uprawiania historii nauki pozostaje szczególnie bliski przedstawicielom nauk eksperymentalnych, zajmujących się badaniami historycznymi.

Drugi ze sposobów oceny społecznej roli nauki oparty jest na przeświadczeniu, iż nauka stanowi przejaw społecznej działalności człowieka znajdującej wyraz w jego świadomości i stworzonych przez niego instytucjach, a z tego względu staje się przedmiotem poznania historii. Traktowanie historii nauki jako jednego z kierunków nauki historycznej nie jest metodologicznie niczym nowym. Nowością natomiast jest skala, na jaką zjawisko to zaczyna występować, szczególnie w nauce niemieckiej. Jest ono spowodowane znacznie szerszym niż dotychczas udziałem historyków w badaniach dziejów nauki. Historia nauki zaczyna odgrywać wśród innych nauk historycznych podobną rolę jak historia gospodarcza, polityczna, kultury materialnej, sztuki itp. Pozytywną stroną tego zjawiska jest tworzenie zintegrowanych obrazów rozwoju kulturowego społeczeństw w poszczególnych okresach, czego liczne przykłady zaprezentowano w Hamburgu. Stanowi to istotne wzbogacenie historii nauki, zwłaszcza w warstwie rozważań natury ogólnej i generalizującej, w niczym natomiast nie zmienia faktu, że badania podstawowe, z racji własnej specyfiki muszą pozostać domeną odpowiednich specjalistów.

Halina Lichocka
(Warszawa)

ŚWIATOWY KONGRES HISTORII NAUKI W RFN

Science and Political Order Wissenschaft und Staat — w sposób bardzo szeroko pojęty, były wiodącym tematem XVIII Światowego Kongresu Historii Nauki w RFN, który odbył się w dniach od 1 do 9 VIII 1989 r. w Hamburgu i Monachium.

Organizatorzy umożliwili uczestniczenie w spotkaniu ponad 1000 naukowcom, którzy zaprezentowali bogactwo zagadnień i konkluzji podczas obrad plenarnych i dyskusji w ponad 100 sekcjach naukowych.

Wielka liczba sekcji wynikała z tego, że starano się gęszcz szczegółów wiążących się z tematem wiodącym uszeregować i poklasyfikować pod względem merytorycznym, terytorialnym i czasowym. Przykładem tego są zagadnienia, którymi nazwano sekcje: *Science and State in Asian Countries, Mathematics and the French Revolution: Decades of Changes* itp. Jednakże podziały te nie zawsze były przestrzegane. Między innymi w interesującej sekcji *Science and Religion*, w której rozpatrywano wzajemne relacje i rozbieżności zachodzące między nauką a religią, prezentowane treści dotyczyły różnych epok i miejsc. Podobnie w sekcji *International Science: Ideology and Practice, 1789-1989*, gdzie przedmiotem dyskusji była problematyka m.in. cech łączących różne dyscypliny naukowe i wyróżników występujących w ogólnej nauce światowej.

Podczas kongresu głównie zajmowano się uwarunkowaniami rozwoju nauki,

w tym wpływami polityki na jej funkcjonowanie; za politykę uważano oddziaływanie państwa, grup społecznych i nauki na naukę. Dopuszczano do prezentowania przez uczestników zróżnicowanych poglądów, interpretacji i ujęć. Przykładem mogą być referaty *Science and Imperialism in the Post — Industrial World*; *Science and Pharmacy in the NS Period*; *Technology and Political Order in the 20th Century*.

Historycy techniki w swych dyskusjach podkreślali związki oraz zależności techniki od polityki. Poszukiwali nowych mierników dziejących się przeobrażeń w technice i technologiach, a które by uzupełniały dotychczas znane, takie jak: ocena efektów, dowody już istniejących w technice kierunków mających swe materialne odbicie w sztuce, ideologii; za przykłady podawano wieżę Eiffla — uosabiającą republikańskie ideały, wytwory techniki i dokonania urbanistyczne pierwszego ćwierćwiecza XX w. — jako inspirujące futurystyczny w sztuce, faszyzm w ideologii.

Przez cały okres trwania kongresu obecne były zagadnienia udziału kobiet w nauce. Zajmowała się nimi sekcja o nazwie *Women in Science Technology and Medicine: Structural Social and Political Conditions of Professional and Research Work*. Ze względu na duży zakres znaczeniowy nazwy sekcji istniała spora różnorodność w doborze treści wygłaszanych referatów. Omawiano sylwetki kobiet zasłużonych w nauce światowej i narodowej; uczestnictwo węgierskich kobiet w towarzystwach naukowych w XIX i XX w.; rolę kobiet w naukach przyrodniczych i sprawę ich szczególnych predyspozycji w tej dziedzinie; wpływ awansu naukowego kobiet na ich życie prywatne; znaczenie ruchu emancypacji dla szkolnictwa wyższego; okoliczności rozwoju naukowego kobiet i wpływ na to standardu życiowego; wpływ tradycjonalizmu na ich działalność naukową; a jednocześnie prezentowano analizy przyczyn powstawania stanów stresowych i chorób psychicznych u kobiet. Wielu dyskutantów wskazywało na konieczność podjęcia dalszych, głębszych badań socjo-psychologicznych i medycznych przez międzynarodową społeczność uczonych.

Analiza, odnotowanego tu częściowo, zestawu kongresowych referatów dotyczącego kobiet nasuwa refleksję, że społeczna rola, działalność i predyspozycje kobiet są ciągle aktualnymi sprawami nawet w społeczeństwach o najwyższym stopniu rozwoju.

Zagadnienia nauk medycznych przedstawiane były na kongresie również obszernie: od czasów starożytności rozpoczynając — przykładem są tu referaty *Physis and Natura*; *The State of an Aristotelian Thermodynamics do współczesności włącznie* — J. Monod, the Pasteur Institute and *Singular Fate of French Biochemistry 1945-1965*. Zagadnienia te znalazły się również w sekcjach sensu stricto niemedyce, występujących pod wspólną nazwą *Life Sciences*, gdzie obok biologii, psychologii, rolnictwa omawiano problematykę nowotworów, gruźlicy i psychiatrii.

Warto szerzej wspomnieć o jeszcze jednej sekcji pod nazwą *Socjomedycyna państwowa, polityka socjalna i medycyna pracy*. Podczas jednego popołudnia wygłoszono następujące referaty: *Publiczna zdrowotna i socjalna higiena w koncepcjach i reformach w Austrii i w Niemczech w latach 1880-1950*; *Higiena społeczna w ZSRR*; *Towarzystwa pielęgniactwa i opieki chorych i rannych a polityka okupanta na ziemiach polskich w XIX w.*; *Koncepcje i problemy w medycynie pracy w Niemczech*; *Socjalna medycyna i jej przeobrażenia w Palestynie*.

Spore zainteresowanie wywołał referat Susan Grass-Salomon — Kanadyjki z Uniwersytetu w Toronto, która omówiła sytuację od 1920 r. w medycynie społecznej w ZSRR.

Wynika z niego, iż program działania w swym rodowodzie merytorycznym

wywodził się z kręgów higienistów niemieckich i uzupełniony był treściami ideologicznymi oraz elementami organizacyjnymi zaczerpniętymi z doświadczeń porewolucyjnych. Głównym założeniem programu była higiena przemysłowa, a także zwalczanie prostytucji, nałogów, w tym alkoholizmu i chorób społecznych. Wcielanie w życie programu opierano w dużej mierze na działaniach administracyjnych, nakazowych, drogą dekretów, które wydawał Komisariat Zdrowia Publicznego. Uruchomiono też instytuty higieny socjalnej, a do końca lat 20-tych w samej Rosyjskiej Republice Rad — 15 szkół kształcących kadrę higienistów, którzy zajmowali się badaniami naukowymi problemów zdrowia publicznego. Stwierdzono, iż ocenę funkcji medycyny społecznej w ZSRR po 1920 roku można tylko dokonać w kontekście:

- 1) poznania znaczenia wprowadzanych do nauki aspektów socjalnych,
- 2) poznania relacji i zakresu zależności nauki od polityki
 - a) roli nadzorującego patronatu w znaczeniu pozytywnej — inicjującej;
 - b) negatywnej — ograniczającej rozwój,
- 3) poznania opłacalności pod względem społecznym, ekonomicznym rozwoju jednej gałęzi nauki kosztem innych, a także uwzględniania strony moralnej kosztów tego rozwoju. Od początku bowiem w ZSRR stwarzano takie warunki, iż medycyna społeczna odgrywała przewodnią rolę w nauce o zdrowiu publicznym, zatem wszelkie środki przeznaczano na tę sferę.

Kanadyjka zauważyła oderwanie koncepcji naukowych kształtu higieny społecznej od możliwości ich wcielenia w życie. Nadto wskazała na rozbieżność — nazwaną przez nią „asymetrią” — pomiędzy wymaganiami formułowanymi przez Komisariat Zdrowia Publicznego drogą nakazów a faktycznymi możliwościami organizacyjnymi zdeterminowanymi „kryzysem socjalnym” wynikającymi z ogólnych warunków i skomplikowanej sytuacji państwa.

Przytoczenie treści tego referatu wynika z mojej oceny, iż odpowiadał on dokładnie wiodącemu tytułowi kongresu „Science and Political ...”. Ponadto w naszym kraju istnieje niedostatek badań w dziedzinie historii socjomedycyny, która jest mało znana i nie wykorzystana dla potrzeb aktualnych, reformatorskich w praktyce w ogóle. Niedobrze będzie jeżeli obcy badacze — podobnie jak to uczyniła Susan Gross Solomon — zajmą się naszymi sprawami gwoili ustalenia już tylko prawdy historycznej.

Bożena Urbanek
(Warszawa)

DZIEJE BADAŃ POLAKÓW SYBERII WSCHODNIEJ I BAJKAŁU

W grudniu 1988 r. Oddział Wschodnio-Syberyjski Akademii Nauk ZSRR powiadomił prezesa Polskiej Akademii Nauk, iż kilka instytucji naukowych w Irkucku podjęło się zorganizowania sympozjum poświęconego dziejom polskich badań Syberii Wschodniej i Bajkału. Proszono zarazem o przysłanie na sympozjum dwudziestoosobowej delegacji z Polski, przy czym organizatorzy zobowiązywali się do pokrycia wszystkich kosztów związanych z pobytem gości polskich na terytorium Związku Radzieckiego.

Prezydium Polskiej Akademii Nauk powierzyło Instytutowi Historii Nauki, Oświaty i Techniki zadanie sformowania delegacji polskiej, a także wzięcia na siebie wszelkich spraw dotyczących jej udziału w planowanym sympozjum. Do prac organizacyjnych włączyło się też — podobnie jak przed laty, kiedy wspólnie